

strukture, in identiteta znaka se obravnava kot proizvod celotnega sistema lingvističnih vrednot, c) idejo o avtonomnem subjektu jezika, kot da ta jezik predhodi in je eksterni jezikovnemu sistemu, d) nezmožnost razviti koncept diskurza. Zatrđimo lahko, da se je strukturalizem razvijal in oplajal natanko ob lastni kritični refleksiji, saj takšna dekonstrukcijska kritika strukturalizma (na kateri temelji Derridajev teoretski prispevek) omogoča tudi nadaljnji razvoj strukturalističnih zmožnosti in prehajanje lastnih omejitev. Avtorica v uvodu knjige na vse to sicer implicitno opozorja, saj našteje intelektualne tradicije, ki črpajo pri strukturalizmu, ga nadgrajujejo in tudi prehajajo (npr. feministična teorija, postkolonialne študije, dekonstruktivizem, kulturne študije itd.).

Monografija, ki je pisana v jasnem, berljivem, izpiljenem, a sofisticiranem znanstvenem slogu in ki se lahko ponaša s sistematičnim prerezom strukturalistične snovi, lahko služi kot koristno učno gradivo vsem družboslovcem in humanistom, hkrati pa je lahko visokošolskim pedagoškim delavcem za zgled kot primer sistematičnega in učbeniško doslednega prikaza strukturalizma. Takšne knjižne diskusije o klasičnih in sodobnejših strukturalističnih avtorjih pa so več kot dobrodošle in nujno potrebne tudi zaradi vse večje nesposobnosti sodobne znanstveno-teoretične misli, da bi razvijala prepričljivo kritiko obstoječih družbenih razmer. Če sledimo Marku Posterju (1991), da se najpomembnejše spremembe v sodobnih družbah dogajajo prav na ravni jezika in ne na ravni družbene akcije in da zahodna znanstvena misel, ki v večji meri tega ne upošteva, ni zmožna produktivne kritike raznovrstnih oblik zahodne dominacije, lahko delo Majde Hrzenjak označimo kot primer kritične analize, ki ne ponuja le prikaza strukturalistične misli, ampak opozarja na številne spregledane in zamolčane oblike dominacije, ki se pogosto reproducirajo tudi znotraj zahodne teoretske misli. Knjiga kar na nekaj mestih glasno pripominja, da je tudi znanost del simbolnega aparata, ki proizvaja vednost o svetu, in je vpeta v oblastne mehanizme, ravno zaradi tega pa je v akademskih in znanstvenih vodah še bolj kot drugje potreben dvom in kritična refleksija lastnega položaja. Z drugimi besedami, knjiga o simbolnem se na nek način osredotoča na kritiko jezika in hegemonnega zahodnega razuma. Kot takšen pa strukturalizem lahko ponudi osrednji motor za napajanje kritične teorije, ali kot sporočajo skozi knjigo nanizani številni konkretni mikro primeri, ni pomembno ustoličiti strukturalizma kot Velike teorije, pomembnejše je, da se z njegovo pomočjo in na krilih njegovih kritičnih impulzov razvije radikalna kritična teorija, ki bo sposobna prevetriti neenakosti, nepravilnosti in zdravorazumska razmišljanja v sodobni družbi.

Literatura:

Howarth, David (2000): *Discourse*. Buckingham: Open University Press.

Poster, Mark (1991): *Critical Theory and Poststructuralism: In Search of a Context*. Ithaca: Cornell University Press.

Ilija Tomanić Trivundža

Manca Košir: Surovi čas medijev. Ljubljana: Založba FDV, zbirka Media, 2003

257 strani (ISBN 961-235-125-2), 4.577 SIT

spremna beseda Melita Poler Kovačič

Surovi čas medijev je izbor 23 že objavljenih člankov, v katerih avtorica obravnava slovensko novinarsko sporočanje in njegove transformacije med leti 1988 in 2002. Gre za kritične refleksije o obdobju, v katerem so slovenski mediji prešli iz političnega v tržni nadzor (ki sicer ni nikoli

nepolitičen), v katerem se je poleg njihove podobe, vsebine in mehanizmov delovanja, temeljno spremenila tudi njihova družbena vloga.

Koširjeva v središče razumevanja novinarskega dela postavlja etiko; tako zanjo ni ključno "poklicno" vprašanje zgolj vprašanje novinarske svobode, ampak predvsem vprašanje odgovornosti, saj posebne pravice medijev in novinarjev izhajajo prav iz njihove družbene vloge, iz odgovornosti do naslovnikov sporočanja. Povedano drugače, gre za preseganje zgolj negativne svobode s pozitivno svobodo, od-govornostjo do naslovnikov, do "obličja" javnosti.

Nasproti temu vatlu se slovensko poosamosvojitveno novinarstvo razkriva kot čas neprofesionalnega žurnalizma, ko je "priborjena »svoboda tiska« novinarje opila in zdaj premnogi plešejo svoj omotični ples, v katerem ni razvidna razlika med dejstvi in fantazijami, med stvarnim in interpretiranim." (str. 57) Gre za obdobje prepletanja elitnih in komercialnih medijev, ki ga ne zaznamuje samo tabloidizacija poročanja in tendenciozno novinarstvo, ampak predvsem vdor prikritega oglaševanja oz. t.i. hibridnih besedil. Dogodke izpodrivajo psevdodogodki (str. 70), prevladuje pasivnost zbiranja informacij (str. 121), ki se simptomatično kaže v opuščanju osnovnega orodja novinarskega dela – novinarjevega vprašanja in izpraševanja (str. 72). Na ravni besedil se neskladje med samopostavljenimi etičnimi standardi (kodeksi) in medijsko prakso kaže denimo v vsakodnevem opuščanju temeljnih značilnosti kakovostnega novinarskega poročanja, kot sta navedba vira informacij ali ločevanje med novicami in mnenji (str. 96-105).

Opisani trendi seveda niso lastni zgolj slovenskemu novinarstvu – so del "postmodernega stanja" in naraščajoče odvisnosti družbeno konstruirane realnosti od posredništva medijsko konstruirane realnosti, s katero upravlja logika kapitala oz. profita – le da je v Sloveniji do trumfa kapitalske logike prišlo, tako kot v drugih tranzicijskih državah, sočasno s konstruiranjem demokratične(jše) družbenopolitične ureditve. Pri čemer se izkaže, kot poudarja tudi Koširjeva, da razkroj kvalitetnega, odgovornega novinarstva, ki smo mu priča, zavira razvoj pluralne družbe in demokracije kot političnega sistema in kot načela sobivanja. Zavedajoč se ključne vloge medijev za zagotavljanje legitimnosti demokratičnega političnega sistema, se Koširjeva vseskozi zavzema na eni strani za odgovorno novinarstvo, kvaliteten, "elitni tisk", ter, kar je enako pomembno, na drugi strani tudi za kritične, medijsko pismene prejemnike medijskih sporočil (glej npr. zadnji tematski sklop knjige, ki je posvečen vzgoji za medije).

Vendar prav zaradi tega *Surovi čas medijev* bolj kot o krizi sodobnih medijev nasploh, kot bi lahko sklepali iz naslova, govori specifično le o krizi sodobnega novinarskega sporočanja in večinoma ne presega okvira informativne funkcije medijev (in njenega prekrivanja z zabavno). Podobno zamejitev, ki do neke mere ovira univerzalnost avtoričinega prikaza, srečamo tudi znotraj analize novinarskega sporočanja: primeri analiz so omejeni na "elitnejši" medij, tisk, ne pa na "kraljico medijske konstrukcije realnosti, televizijo"(str. 55).

Odsotnost obravnave televizije pri Koširjevi pa ni zanimiva samo zaradi dominantnosti in vplivov medija samega, temveč predvsem zaradi dejstva, da je televizija medij, v katerem je avtorica v obravnavanem obdobju s svojim delovanjem pustila markanten pečat. Vendar ta potencialno dragoceni pogled "od znotraj", nikakor ne predstavlja kritični manko obravnavanega dela. *Surovemu času medijev* spodleti namreč kot knjigi: ne samo, da izbor člankov ne uspe tvoriti sporočilno celoto, ki bi bila večja od vsote posamičnih delov (člankov), ampak mu ne uspe ustvariti koherentne besedilne celote kot take.

Surovi čas medijev namreč sestavljajo tako raznovrstna besedila, kot so strokovni in znanstveni članki, prispevki s konferenc, intervju, poročila o konferencah, publicistični prispevki, nagovori s poklicnih srečanj ter spremne besede. Nikakor ni težava v tem, da avtorica z enakimi sporočili nagovarja mnogovrstne publike (pri čemer je hvalevredno tudi njeno vztrajanje na določenem nivoju znanstvenosti ne glede na naslovnike), niti v tem, da se, kot ugotavlja Koširjeva, "v njih večkrat ponovijo ugotovitve o tem, da novice niso resnice, temveč medijski produkti, da novinarji ne odslkavajo realnosti, temveč konstruirajo (svojo) medijsko realnost" (str. 29), temveč da jih avtorica ubesedi s istimi primeri ogorčene bralke, Lippmannovim opisom pogleda, ki se vsili,

vzkliki, da "the product of media are not truths but news!" ali parafrazi o dobrem novinarju. To stilsko in vsebinsko ponavljanje deluje na bralca nekako podcenjujoče, vsebino člankov pa po nepotrebnem razvrednoti.

Gre pri tem zgolj za uredniški spodrseljaj? Podobno razdiralno deluje tudi umestitev treh člankov v angleškem jeziku, katerih izbor Koširjeva sicer utemeljuje z željo po dostopnosti tematike tudi tujim bralcem. Nobenega dvoma ni, da si surovi čas slovenskih poosamosvojitvenih medijev in avtoričini predlogi za njegovo blažitev zaslužijo pozornost tujih bralcev, vendar v drugačni, samostojnejši in prijaznejši obliki, kot je pričakovanje, da jih bodo izbrskali izmed dvajsetih drugih slovenskih besedil v knjigi s slovenskim naslovom.

Toda če namesto s poudarkom na formi zaključimo s poudarkom na vsebini. Trije tematski sklopi, ki sestavljajo *Surovi čas medijev*, ne nakazujejo zgolj tri prepletajoča še področja avtoričinega dela ampak v grobem tudi tri obdobja njenega ustvarjanja, od programskih nastavkov in vzpostavljanju etičnih temeljev novinarskega delovanja (od etičnega kodeksa do študijskega programa), preko vsebinsko-zvrstnostnega dela, do druge strani medijev – občinstva in njegovega medijskega opismenjevanja. Slovenska novinarska praksa še vedno potrjuje dve ključni ideji izbranih besedil – da potrebujemo nekoga, ki bo bdel nad psi čuvaji in ki jih ne bo nehal opozarjati, da so njihove pravice neločljivo povezane z odgovornostjo, hkrati pa, da je surovost časa medijev, vsaj do neke mere, povezana ne samo z (etičnimi) odločitvami in dolžnostmi novinarjev, ampak tudi z odločitvami občinstva. In ravno v tem se skriva potencial za spremembe.

Boštjan Šaver

Aleš Debeljak: Lanski sneg – eseji o kulturi in tranziciji. Maribor:

Aristej, zbirka Dialogi, 2002

195 strani (ISBN 961-220-035-1), 3.900 SIT

Miran Štuhec: Slovenska esejistika v drugi polovici dvajsetega stoletja.

Ljubljana: Slovenska matica, 2003

356 strani (ISBN 961-213-102-3), 6.184 SIT

ključne besede: kultura, tranzicija, identiteta, esejistika, literarna teorija

V recenzijemskem bloku bomo vzeli pod drobnogled pred časom izdano monografijo Aleša Debeljaka, zbirko esejev o kulturi in tranziciji, ki jo bomo v drugem delu postavili v kontekst pregleda slovenske esejistike Mirana Štuhca. S pomočjo obeh del se bomo ozrli po razmerju med kritiko, znanostjo in esejistiko. Zastavili bomo vprašanje, v kolikšni meri je esejistika lahko znanstvena ali na kakšen način lahko služi sodobnim družboslovnim in humanističnim znanostim.

Na enem izmed javnih predavanj Aleša Debeljaka, profesorja na oddelku za kulturologijo Fakultete za družbene vede na Univerzi v Ljubljani in predstojnika Centra za preučevanje kulture in religije, je njegov sogovornik omenil, da je Debeljakovo ustvarjanje po eni plati slovensko besedo osvetlilo kot *kozmpopolitansko*, po drugi pa utrdilo most med družboslovnimi znanostmi in množico neakademiških bralcev. Delo z naslovom *Lanski sneg* v tem pogledu predstavlja sistematično nadaljevanje avtorjevega literarnega raziskovanja, ki sledi rdeči niti *kulturne kritike*. Med osmimi knjigami (kulturnih) esejev je tako najprej objavil *Melanholične figure – eseji o književnosti in idejah* (1988), tej so sledile odmevne monografije *Postmoderna sfiga* (1989), *Temno nebo Amerike* (1991), *Pisma iz tujine* (1992), *Somrak idolov* (1994), *Oblike religiozne imaginacije* (1995), *Individualizem in literarne metafore naroda* (1998) idr.